Hurufat Defterlerindeki Kayıtlara Göre Ankara Medreseleri

The Madrasas of Ankara in Light of the Records in the Hurufat Registers

Adem Çetin

ORCID: 0000-0001-9705-9823 | ROR ID: https://ror.org/01wntqw50 | E-Posta: ademcetin06@hotmail.com

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Ankara University, Faculty of Divinity, Department of Islamic History and Arts, Ankara, Türkiye

Atıf Bilgisi | Citation

Çetin, Adem. "Hurufat Defterlerindeki Kayıtlara Göre Ankara Medreseleri". Dini Araştırmalar 70/Ankara Özel Sayısı (Şubat 2026), 173-215.

Çetin, Adem. "The Madrasas of Ankara in Light of the Records in the Hurufat Registers" Religious Studies 70/Ankara Special Issue (February 2026), 173-215.

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi | Date of Submission: 16.12.2025
Kabul Tarihi | Date of Acceptance: 15.02.2026
Yayım Tarihi | Date of Publication: 28.02.2026

Değerlendirme: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Benzerlik Taraması: Yapıldı – İntihal.net
Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Kurul İzni: Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir.
Yapay Zekâ Bildirimi: Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Date of Publication: Double anonymized - Two External
Plagiarism Checks: Yes – İntihal.net
Ethical Statement: It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used are cited in the bibliography.
Ethics Committee Approval: This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained through literature review/published sources.
Declaration of AI Use: The author declared that no AIassisted technologies were used in the creation of this article.
Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır.
Etik Bildirim: diniarastimalar98@gmail.com

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.
Complaints: diniarastimalar98@gmail.com

Öz

Bu çalışma, Osmanlı döneminde Ankara'da faaliyet göstermiş medreseleri, hurufat defterlerinde yer alan kayıtlar temelinde incelemeyi amaçlamaktadır. Ankara şehir tarihinde önemli bir yere sahip olan bu eğitim kurumlarının büyük bir kısmı günümüze ulaşmamış; bu durum, medreselerin tarihsel varlığının ve işleyişinin arşiv belgeleri üzerinden yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Çalışmanın ana kaynağını oluşturan hurufat defterleri, cami, mescit, medrese, türbe gibi vakıf eserlerine yapılan müderris, mütevelli ve diğer görevlilere dair atamaları kayıt altına alarak, Osmanlı şehirlerinde vakıf temelli kurumların sürekliliğini takip etmeye imkân tanımaktadır.

Bu araştırmada, Ankara'ya ait hurufat defterleri sistematik biçimde taranmış; medreselerin adları, bulundukları mahalleler, vakıf yapıları ve idari işleyişleri tespit edilmiştir. İnceleme sonucunda Abdulkerimzade Seyyid Hacı Mehmed Emin Efendi Medresesi, Beyza Medresesi, Hangâh Medresesi, Kızıl (Ali) Bey Medresesi, Melike Hatun Medresesi, Mimarzade Es-Seyyid Mehmed Şakir Efendi (Cebe) Medresesi, Saraç Sinan Medresesi, Sarı Hatip Medresesi, Sarmiye Medresesi, Sevdaviye Medresesi ve Seyf Medresesi olmak üzere Ankara'daki çok sayıda medresenin varlığı ortaya konulmuştur. Bu medreselerden bazılarının Selçuklu dönemine uzanan köklü geçmişleri, Ankara'daki ilmî geleneğin Osmanlı öncesine dayandığını göstermektedir.

Hurufat kayıtları, medreselerin yalnızca eğitim verilen mekânlar olmadığını; vakıf sistemiyle doğrudan bağlantılı, hukukî ve idarî bir çerçeve içerisinde işleyen kurumlar olduğunu ortaya koymaktadır. Müderris ve mütevelli atamalarında vâkıf iradesinin belirleyici olması, tevliyetin evlada meşrut kılındığı örnekler ve atamalara dair yaşanan ihtilaflar, Osmanlı vakıf sisteminin işleyişine dair önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca bazı medreselerde müderrislere tahsis edilen yüksek ücretler ve merkezî onay süreçleri, Ankara'daki medrese yapısının statü ve prestij bakımından homojen olmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, hurufat defterlerinin Ankara'daki medreselerin tarihsel varlığını, sürekliliğini ve kurumsal yapısını ortaya koymada temel bir kaynak olduğunu göstermektedir. Günümüze ulaşmayan eğitim kurumlarının arşiv belgeleri aracılığıyla yeniden görünür kılınması, Ankara şehir tarihi ve Osmanlı eğitim kurumları literatürüne özgün ve arşiv temelli bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimler

Türk İslam Sanatları Tarihi, Ankara, Hurufat Defterleri, Medrese, Vakıf

Abstract

This study reconstructs the history of madrasas in Ottoman-era Ankara through an analysis of hurufat registers. Numerous educational institutions that played a significant role in the city's historical development have not survived physically, necessitating reliance on archival sources to trace their existence and operational history. As primary documents recording appointments—such as those of professors (müderris), trustees (mütevelli), and other officials—to waqf-funded institutions including mosques and madrasas, hurufat registers provide essential data for assessing the continuity and administration of religious and educational foundations in Ottoman urban centers.

Within the framework of this research, hurufat registers pertaining to Ankara were examined systematically, enabling the identification of madrasa names, locations, affiliated waqf structures, and administrative hierarchies. As a result, the existence of several madrasas has been documented, among them the Abdulkerimzade Seyyid Hacı Mehmed Emin Efendi Madrasa, Beyza Madrasa, Hangâh Madrasa, Kızıl (Ali) Bey Madrasa, Melike Hatun Madrasa, Mimarzade Es-Seyyid Mehmed Şakir Efendi (Cebe) Madrasa, Saraç Sinan Madrasa, Sarı Hatip Madrasa, Sarmiye Madrasa, Sevdaviye Madrasa, and Seyf Madrasa. The presence of institutions originating in the Seljuk period underscores that Ankara's scholarly tradition not only predates Ottoman rule but continued without interruption under Ottoman administration.

The hurufat records reveal that madrasas were not merely centers of instruction but were embedded within a legal and administrative framework defined by the waqf system. The determinative role of founders' stipulations in appointments, instances of trusteeship remaining within certain families, and disputes adjudicated by judicial and central authorities together offer valuable insight into the operational dynamics of Ottoman pious foundations. Moreover, the relatively high salaries allocated to professors in specific madrasas, coupled with the requirement of central approval for appointments, indicate that Ankara's madrasas were not uniform in status, economic capacity, or scholarly prestige.

In conclusion, this study affirms that hurufat registers are indispensable sources for reconstructing the historical presence, institutional continuity, and administrative organization of madrasas in Ankara. By retrieving these otherwise lost educational institutions from archival documentation, the research contributes both to the historiography of Ankara and to scholarship on Ottoman educational foundations based on primary-source evidence.

Keywords

Turkish Islamic Art History, Ankara, Hurufat Registers, Madrasa, Waqf

Giriş

Anadolu'nun merkezinde yer alan Ankara, tarih boyunca farklı uygarlıkların siyasi, askerî ve kültürel etkileşim alanı olmuş; bu çok katmanlı tarihsel süreç, kentin mekânsal ve kurumsal yapısına da yansımıştır. Antik dönemden Osmanlı'ya uzanan süreklilik içerisinde Ankara, yalnızca bir idarî merkez değil aynı zamanda ilmî, dinî ve sosyal kurumların yoğunlaştığı önemli bir şehir hüviyeti kazanmıştır. Bu kurumlar arasında medreseler, Osmanlı şehir hayatının şekillenmesinde belirleyici bir role sahip olmuş; eğitim, vakıf sistemi ve kentleşme arasındaki ilişkinin somut göstergeleri olarak öne çıkmıştır.

Osmanlı ilim geleneğinin temel yapı taşlarından biri olan medreseler, yalnızca dinî ve beşerî ilimlerin öğretildiği mekânlar değil aynı zamanda vakıflar aracılığıyla ekonomik olarak desteklenen, şehirlerin sosyal dokusuna katkıda bulunmuş kurumlardır. Ancak Osmanlı dönemindeki birçok Anadolu şehrinde olduğu gibi Ankara'da da medreselerin büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Bu durum, söz konusu yapıların tarihsel varlığının ve işleyişinin arşiv belgeleri üzerinden yeniden ortaya çıkarılmasını zorunlu kılmıştır. Bu noktada hurufat defterleri, Osmanlı vakıf teşkilatı ve şehir tarihi çalışmalarında vazgeçilmez birincil kaynaklar arasında yer almaktadır.

Hurufat defterleri; cami, mescit, medrese, tekke ve benzeri vakıf eserlerine yapılan görevli atamalarını kendi içinde belirli bir sistemle kaydederek, yapıların varlığını, işlevini ve sürekliliğini anlamamıza yardımcı olan Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan önemli belgelerdir. Her ne kadar bu defterler doğrudan mimari tanımlamalar sunmasa da, yapıların isimleri, bulundukları mahalleler, vakıf şartları, görevli isimleri ve inşa ya da tamir süreçlerine dair verdikleri dolaylı bilgiler sayesinde şehrin geçmişindeki muğlak detayların açıklığa kavuşturulmasına imkân tanır.

Bu çalışma, Ankara'ya ait hurufat defterlerinde yer alan kayıtlar esas alınarak, Osmanlı döneminde şehirde faaliyet göstermiş medreselerin tespit edilmesini, bu medreselerin

vakıf yapıları ve görevlileriyle birlikte değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında hurufat defterlerinde atama kayıtlarının tutulduğu tarih aralığında hala eğitime devam eden birçok eğitim kurumunun tarihsel süreç içerisindeki konumu ortaya konulmuştur. Çalışmada ilk olarak Ankara tarihine kısaca değinilmiş devamında hurufat defterlerinin tanımı yapılmıştır. Ardından Ankara hurufat defterleri ile ilgili bilgiler verilmiş ve sonrasında Ankara medreseleri hakkında tutulan atama kayıtları günümüz Türkçesine aktarılarak yazılmış ve bu kayıtlar hakkında diğer kaynaklardan da yararlanarak bir değerlendirme kaleme alınmıştır. Bu yönüyle makale, Ankara şehir tarihi ve Osmanlı eğitim kurumları literatürüne arşiv temelli yeni veriler sunmayı hedeflemektedir.

1. Ankara Tarihi

Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak Orta Anadolu'nun stepleri ile kuzeydeki dağlık ve ormanlık alanlar arasında bir geçiş kuşağında, doğu-batı ve kuzey-güney yönlü doğal yolların kesişim noktasında konumlanan stratejik ve tarihi bir yerleşimdir.

Ankara, tarih öncesi dönemlerden itibaren insan yerleşimine sahne olmuş ve Anadolu'nun merkezinde konumlanması sebebiyle birçok uygarlığın kesişim noktasında yer almıştır. Ankara'nın şehirleşmesine ilişkin en erken arkeolojik veriler, MÖ 8. yüzyıla kadar inen Frig dönemine aittir.[1]

Friglerin ardından Ankara sırasıyla Kimmer, Lidya ve Pers egemenliğine girmiş olmasına rağmen bu dönemlere ilişkin bilgiler sınırlı kalmıştır.[2] Arkeolojik buluntular, Frig kültürünün Lidya ve Pers dönemlerinde de varlığını sürdürdüğünü, bölgedeki tümülüslerin ve kabartmaların kültürel devamlılığa işaret ettiğini ortaya koyar.[3] Büyük İskender'in Anadolu'yu fethetmesiyle Makedon hâkimiyetine giren Ankara, İskender'in ölümünden sonra halefler arasında el değiştirmiş, bu dönemde yerli halk siyasi birlik oluşturamamıştır. Kent, MÖ 278'de

[1] Sevgi Gülalp, "Frigler Zamanında Ankara", *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara*, ed. Funda Şenol Cantek (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2012), 17.

[2] Sargon Erdem, "Ankara", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991), 3/202.

[3] Sevim Buluç, "İlkçağda Ankara", *Ankara Ankara*, ed. Enis Batur (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994), 24.

Trakya'dan Anadolu'ya gelen Galatların Tektosages kolunun merkezi hâline gelmiş ve bu durum Roma hâkimiyetine kadar devam etmiştir.[4] Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'yu doğrudan yönetmeye başladığı MÖ 25 sonrasında Ankara, Galatia Eyaleti'nin başkenti yapılmış, coğrafi konumu sayesinde ticari, askerî ve idari bir merkez olarak büyük önem kazanmıştır.[5] Kentte Augustus Tapınağı başta olmak üzere anıtsal mimari yapılar inşa edilmiş, şehir hem kültürel hem dinî bir merkez niteliği kazanmıştır.

MS 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla Ankara, Doğu Roma (Bizans) sınırları içerisinde kalmış ve özellikle erken dönem Bizans yüzyıllarında dinî ve askerî rolü artarak bölgenin önemli bir merkezi olmuştur. Sasani, Arap ve Pavlikan akınlarına maruz kalmasına rağmen Bizans'ın stratejik kentlerinden biri olma niteliğini korumuştur. 1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Türklerin Anadolu'ya yerleşme süreci hızlanmış ve 1073'te Ankara Selçuklu egemenliğine girmiştir.[6] Ancak kent sonraki yüzyıllarda Haçlılar, Bizans, Danişmendliler ve Selçuklular arasında el değiştirmiştir. Selçuklu döneminde taht mücadeleleri Ankara'yı zaman zaman etkilemiş; Kösedağ Savaşı'nın ardından Moğol baskısının artmasıyla şehir Ahiler tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 14. yüzyılda Eretnaoğulları'nın Anadolu'da güç kazanmasıyla Ankara kısa süre bu beyliğe bağlansa da şehirde yerel yönetim çoğu zaman Ahilerin elinde kalmıştır.[7]

1354'te Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından Osmanlı topraklarına katılan Ankara, stratejik konumu nedeniyle Osmanlı'nın Anadolu hâkimiyetinde önemli bir yer işgal etmiştir. Ancak şehir zaman zaman Karamanoğulları ve diğer Anadolu beyliklerinin saldırılarına uğramıştır. Ankara tarihinin en kritik olaylarından biri de 1402'de Osmanlı ve Timur ordularının Çubuk Ovası'nda karşı karşıya geldiği Ankara Savaşı'dır. Timur'un zaferi Osmanlı'da Fetret Devri'ni başlatmış ve Anadolu'daki siyasi birlik uzun süre bozulmuştur. 15. yüzyılın

[4] Erdem, "Ankara", 3/202.

[5] Buluç, "İlkçağda Ankara", 25.

[6] Erdem, "Ankara", 3/203.

[7] Abdülkerim Özaydın, "Ankara", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991), 3/204.

ortalarında birliğin yeniden sağlanmasıyla Ankara da istikrara kavuşmuştur.[8]

Osmanlı'nın ilerleyen dönemlerinde Celali isyanları, doğal afetler ve toplumsal çalkantılar kente zarar vermiş; 19. yüzyılın modernleşme politikalarıyla şehirde yeniden bir gelişme süreci başlamıştır. Osmanlı'nın son döneminde Ankara, özellikle coğrafi konumu ve halk desteği nedeniyle Millî Mücadele'nin merkezi hâline gelmiş, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin burada açılmasıyla yeni devletin yönetim merkezi olmuştur. 1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla başkent statüsünü kazanan Ankara, bu tarihten itibaren hızla büyümüş ve günümüzde Türkiye'nin en kalabalık ikinci ili hâline gelmiştir.[9]

2. Hurufat Defterleri

Osmanlı İmparatorluğu, Asya, Afrika ve Avrupa'yı kapsayan geniş coğrafyası ve farklı kültürel kodlara sahip toplumları bir arada yönetme başarısıyla dikkat çeker; bu başarı, yalnızca askerî güce değil aynı zamanda etkili bir devlet teşkilatına, sosyal yapıya, ekonomik düzene ve kültürel örgütlenmeye dayanmaktadır. Osmanlı yönetimi, Rumeli ve Anadolu Kazaskerlikleri üzerinden organize edilmiş; kadı, müderris ve müftü atamaları, bu merkezler aracılığıyla padişaha sunulmuş ve ruznâmçe adı verilen defterlerde kayıt altına alınmıştır.[10] Ruznâmçeler, günlük idari ve mali işlemlere dair kayıtları içerirken, özellikle vakıf görevlilerinin atama ve maaş bilgilerini kapsayan cihet ruznâmçeleri, vakıf yönetiminin anlaşılmasında kritik bir kaynak niteliğindedir. Hurufat defterleri ise bu defterlerin özel bir türünü oluşturur ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde toplam 206 adet defter olarak muhafaza edilmektedir.[11] Hurufat kelimesi, Arapça harflerin çoğulu anlamına gelir ve defterlerde kazaların isimlerine göre alfabetik düzenleme yapılmasından dolayı bu ad verilmiştir. Defterler,

[8] Rifat Özdemir, "Ankara", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991), 3/204.

[9] Özdemir, "Ankara", 3/209.

[10] Yasemin Beyazıt, "Hurufat Defterlerinin Şehir Tarihi Araştırmalarındaki Yeri", *History Studies* 5/1 (Ocak 2013), 40.

[11] Mustafa Alkan, "Türk Vakıf Tarihi Araştırmaları Açısından Hurufat Defterleri: Adana Örneği", *XV. Türk Tarih Kongresi (Ankara 11-15 Eylül 2006), Kongreye Sunulan Bildiriler, IV: Cilt I. Kısım, Osmanlı Tarihi A* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010), IV-I. Kısım/826.

cami, mescid ve diğer vakıf yapılarına atanan mütevelli, imam, müezzin, temcidhan ve salahan gibi görevlilerin tevcihât kayıtlarını içerir; her kayıtta atama yapılan eser, görev, atama gerekçesi, ücret ve tarih bilgileri sistematik biçimde sunulmuştur. İki seri halinde tutulan hurufat defterleri, Atik kayıtlar (1086–1103/1675–1691) ve Cedid kayıtlar (1102–1258/1690–1840) olarak sınıflandırılmıştır.[12] Hurufat defterleri, 1990'da Tuncer Baykara'nın 1142 numaralı defter incelemesiyle akademik dünyaya kazandırılmıştır.[13] Baykara'nın çalışması, sadece mahkeme görevlileri ve esnaf örgütleri atamalarına odaklanmış, imam, müezzin ve vakıf görevlilerinin atamalarını kapsamamıştır. 2000'li yıllardan itibaren hurufat defterleri, şehir tarihi, vakıf çalışmaları ve mimari araştırmalar gibi farklı alanlarda artarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Halit Çal'ın çalışmaları, defterlerin Bulgaristan, Ahlat ve Küre gibi yerlerdeki mimari eserlerin tespitinde ve yapılarla ilgili tarihsel bilginin doğrulanmasındaki önemini göstermiştir.[14] Hurufat defterleri doğrudan mimari veya bezeme özellikleri sunmasa da yapıların varlığının belgelenmesi, inşa ve tamir tarihlerinin tespit edilmesi, bazı yapıların işlev değişikliklerinin anlaşılması ve "*müceddeden (yeniden) inşa ettirildi*" gibi ifadeler üzerinden yapıların tarihsel süreçlerinin izlenmesi açısından kaynak niteliği taşır. Bu yönüyle hurufat defterleri, Osmanlı vakıf teşkilatı, şehir tarihi, sosyoekonomik durum ve soy bilgileri araştırmalarında vazgeçilmez bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.

2.1. Ankara Hurufat Defterleri

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki en önemli kaza merkezlerinden biri olan Ankara hakkında da hurufat defterlerinde kayıtlar bulmak mümkündür. Anadolu Defterleri Elif harfi serisine ait 25 deftere karışık şekilde yazılan Ankara ile ilgili atama kayıtları 1102/1690 tarihinde başlayıp 1250/1840 tarihinde sonlanmaktadır. Ankara'ya ilişkin ilk kayıt 1138 son kayıtsa 536 numaralı defterde karşımıza çıkmaktadır. Defterlerin numara sistemi kronolojik

[12] Alkan, "Türk Vakıf Tarihi Araştırmaları Açısından Hurufat Defterleri: Adana Örneği", IV-I. Kısım/826.

[13] Abdülkerim Erdoğan vd., *Osmanlı'da Ankara* (Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2007).

[14] Halit Çal, "Hurufat Defterlerine Göre 19. Yüzyılda Küre Kazası", *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları* (Kayseri, 2001), 125-166; Halit Çal, "1192 Numaralı 1697-1716 Tarihli Hurufat Defterine Göre Bulgaristan'daki Türk Mimarisi" (Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2001), 221-286.

olarak paralellik arz etmemektedir. Atama kayıtları çok basit bir şekilde tutulmuş ve tartışmalı durumlar haricinde çok fazla ayrıntıya girilmemiştir. Kayıtlarda ilk önce yapının bulunduğu kaza ismi sonra karye, nahiye veya mahalle ismi verilmiştir. Ardından atamanın yapıldığı cami, mescit medrese vs. ismi belirtilmiştir. Devamında ataması yapılan kişinin ismi, alacağı ücret, kendinden önce görev yapan kişinin ismi ve neden görevden ayrıldığı yazılmıştır. Kayıtlarda Kaza merkezi olan Ankara ve Ankara'ya bağlı nahiye ve karyelerdeki vakıflara ve cami, türbe, medrese, tekke gibi vakıf eserlere yapılan görevli atamaları mevcuttur. Bununla beraber esnaf teşkilatlarındaki esnaf şeyhlerinin ve mahkeme görevlilerinin kayıtları da Ankara Hurufat Defterleri içinde kendine yer bulmuştur. Bu atama kayıtlarından yola çıkarak tespit edebildiğimiz medreseler çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda söz konusu kayıtlar vasıtasıyla Ankara'daki medreselerin isimleri, yerleri, görevlileri ve bu medreseleri destekleyen vakıflar ortaya konulacaktır.

3. Ankara Medreseleri

3.1. Abdulkerimzade Seyyid Hacı Mehmed Emin Efendi Medresesi

3.1.1. Hurufat Defterlerindeki Kayıtlar

Ankara'da Eşraf-ı kuzatdan Abdulkerimzade Seyyid el-Hac Mehmed Emin Efendi müceddeden bina eylediği Emine ve Esmahan Medresesi Dershanesinde eyyam-ı tatilde talebe-i uluma tecvid ve talim etmek üzere Seyyid İbrahim bin Ahmed'e yevmi iki akçe ile Şeyhü'l-kurra olmak üzere naibi İbrahim arzıyla inayet.[15] (Şehri Receb 1141)

Ankara'da Abdulkerim Efendizade es-Seyyid el-Hac Mehmed Emin Efendi bina eylediği Ümniye ismiyle müsemma medresesinde eyyam-ı ta'tilde talibine tecvid ile kur'an-ı azim talim eylemek üzere Şeyhu'l-kurra olan Şeyh Seyyid İbrahim tecdid buyruldu.[16] (Şehri Şevval 1142)

[15] *Hurufat Defterleri 1144*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1144, 17.

[16] *Hurufat Defterleri 1068*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1068, 132.

Ankara'da Abdulkerim Efendizade es-Seyyid el-Hac Mehmed Emin Efendi bina eylediği Ümniye ismiyle müsemma medresenin dershanesinde eyyam-ı tatilden talibine tecvid ile Kur'an-ı azimü'ş-şan talim etmek üzere iki akçe ile Şeyhu'l-kurra olan es-Seyyid eş-Şeyh İbrahim fevt sulbi oğlu es-Seyyid Şeyh Mehmed'e naibi Abdulkerim arzıyla buyruldu.[17] (Şehri Cemaziye'l-evvel 1147)

Ankara'da Abdulkerim Efendizade Seyyid Hacı Mehmed Emin Efendi bina eylediği Emine ismiyle tesmiye olan medresenin dershanesinde eyyam-ı ta'tilde taliblere talim-i Kur'an etmek üzere yevmi iki kurra olan Seyyid Mehmed bin İbrahim rızasıyla hafız Seyyid Abdurrahman bin Abdi'ye kasr-ı yed etmeğin naibi Mehmed Aziz Efendi arzıyla buyruldu.[18] (Şehri Receb 1164)

Ankara'da vaki ashab-ı hayratdan Abdulkerim Efendi ibni es-Seyyid el-Hac Mehmed Emin Efendi bina eylediği Ümniye ile müsemma olan medresesinin dershanesinde eyyam-ı tatilde talibine tecvid ile Kur'an-ı Azimü'ş-şan talim eden Şeyhu'l-kurra olan es-Seyyid Hafız Abdurrahman halife ibni Abdi fevt olub yeri hali ve mahlûl olmağla tevcih ricasına naibi Mevlana es-Seyyid Süleyman Efendi arzetmeğin bin yüz yetmiş senesi Rebiu'l-evvelinin altıncı günü tarihiyle erbab-ı istihkakdan Hafız es-Seyyid Mehmed halife ibni Seyyid Hafız İbrahim halife tevcih buyrulmak mevcuddır deyu semahatlu faziletlu Şeyhu'l-islam olan Mevlana Dürrizade Mustafa Efendi hazretleri işaret etmeğin işaretleri mucibince merkum es-Seyyid Hafız Mehmed halife ibni es-Seyyid Hafız İbrahim'e tevcih buyruldu.[19]

Ankara hısnı sükkanından Abdulkerimzade Seyyid Hacı Mehmed Emin Efendi nam sahibü'l-hayrın Sultan Alaeddin Camii şerifi ittisalinde bina eylediği medresenin tevliyetine ber-muceb-i vakfiye-i mamulün biha bila berat fevt olan Ahmed fevt mahlûlünden ber-muceb-i şart-ı vâkıf oğlu Seyyid Ahmed Said bin Ahmed Seyfizade inayet.[20] (Şehr-i Zilhicce 1198)

[17] *Hurufat Defterleri 1068*, HD. Nr. 1068, 141.

[18] *Hurufat Defterleri 1061*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1061, 128.

[19] *Hurufat Defterleri 1063*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1063, 91.

[20] *Hurufat Defterleri 1071*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1071, 70.

3.1.2. Değerlendirme

Hurufat kayıtlarında eserle ilgili ilk kayıt Recep 1141 (Ocak 1729), son kayıt Zilhicce 1198 miladi (Ekim 1784) tarihindedir. 1729 tarihli kayıtta medresenin ismi *"Eminiye ve Esmahan Medresesi"* olarak yazılmış bundan sonraki dört kayıtta ise sadece *"Eminiye"* ismi zikredilmiştir. Eserle alakalı 1784 tarihli son kayıtta ise medresenin Sultan Alaeddin Camii'nin yanında inşa edildiği zikredilmektedir. Eminiye Medresesi, Haseki Camii'nin yanında yani günümüzde sebze halinin bulunduğu alanda inşa edilmiş bir medresedir.[21] Buradan yola çıkarak Mehmet Efendi'nin iki farklı medrese inşa ettirdiğini bunlardan birinin Haseki Camii yanında olan Eminiye Medresesi diğerinin ise Alaeddin Camii'nin yanındaki medrese olduğunu söylemek mümkündür. Alaeddin Camii'nin yanında inşa edilen medrese ile alakalı İbrahim Hakkı Konyalı *Ankara Camileri* adlı eserinde "Mabedin solunda bir medrese vardı. Medrese iki sene evveline kadar ayaktaydı. Medresenin duvarlarında dört müstakil ve bir yuvarlak oluklu sütun vardı. Beş odalı olan bu medrese harap olduğu için enkazcıya satıldığını bu defa gördüm. Şimdi arsa halindedir."[22] şeklinde bilgi vermektedir.

Hurufat defterlerinde Abdulkerimzade Seyyid Hacı Mehmed Emin Efendi tarafından inşa edilen medrese-medreselerle alakalı altı atama kaydından beşi medresenin Şeyhu'l-kurra görevlisi ile biri de mütevelli atamasıyla ilgilidir. Şeyhu'l-kurralık görevinin tanımında, tatil günlerinde talep edenlere tecvid ve Kuran öğretimi vardır.

3.2. Beyza Medresesi

3.2.1. Hurufat Defterlerindeki Kayıtlar

Ankara'da Beyza Medresesi mütevellisi olan Halil üzerinden Abdullah alub gadr etmekle yedinde olan beratı atik mucibince.[23] (Ramazan 1104)

[21] Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 694, 1986), 53.

[22] İbrahim Hakkı Konyalı, *Ankara Camileri* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1978), 16.

[23] *Hurufat Defterleri 1138*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1138, 6.

Ankara'da Medrese-i Beyza mütevellisi olmayub Ali'ye inayet.[24] (Şehri Cemaziye'l-ahir 1105)

Ankara'da Beyza Medresesi Evkafına mütevelli Mustafa'ya tecdid.[25] (Muharrem 1111)

Ankara'da vaki Beyza Medresesi demekle maruf medresenin yevmi iki akçe vazife ile muidi olan Ali fevt kadısı Mehmed arzetmeğin yerine Abdullah nasb olmak.[26] (Muharrem 1114)

Ankara'da Beyza Medresesinde mütevelli Ali üzerinden Abdulkerim almağla beratı mucibince ibka inayet.[27] (Fi Gurre-i Zilhicce 1118)

Ankara'da Beyza Medresesi Vakfının Muharrem sene 19 tarihiyle yevmi iki akçe ile mütevellisi olan Ali fevt Ömer'e inayet buyruldu.[28] (Şehri Muharrem sene 1166)

Ankara'da Beyza Medresesi Vakfının iki akçe ile mütevellisi Ömer'e tecdid.[29] (Şehri Rebiu'l-evvel 1168)

Ankara'da Beyza Medresesinin iki akçe ile mütevellisi olan Ömer bila veled fevt mahlûlünden Mehmed bin Ömer'e naibi Mehmed Emin Efendizade Süleyman arzıyla tevcih buyruldu.[30] (Şehri Rebiu'l-ahir 1234)

3.2.2. Değerlendirme

Ankara'nın en önemli medreselerinden biri olan Beyza Medresesi veya Ak Medrese Hacı Bayram-ı Veli Camiinin yanında bulunan Augustus Tapınağının içine sonradan eklemlenmiş bir eğitim kurumudur. Roma döneminde ilk önce tapınak olarak inşa edilmiş, daha

[24] *Hurufat Defterleri 1138*, HD. Nr. 1138, 11.

[25] *Hurufat Defterleri 1140*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1140, 60.

[26] *Hurufat Defterleri 1138*, HD. Nr. 1138, 7.

[27] *Hurufat Defterleri 1067*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1067, 170.

[28] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 31.

[29] *Hurufat Defterleri 1063*, HD. Nr. 1063, 79.

[30] *Hurufat Defterleri 534*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 534, 133.

sonra kiliseye çevrilmiş olan yapı, Türklerin Ankara'yı ele geçirmesinden sonra kilise hüviyetini kaybetmiştir. Selçuklular zamanında medreseye çevrilmiş olma ihtimali yüksek olsa da bu konuda net bir bilgiye sahip değiliz.[31] Ancak Osmanlı döneminde tapınağın iç kısmına ilaveler yapılarak on odalı bir medreseye çevrildiğini biliyoruz.[32] Bu medresede Hacı Bayram-ı Veli'nin ders verdiğini de tarih kaynaklarından öğreniyoruz.[33]

Ak Medrese ile ilgili olarak hurufat defterlerinde sekiz kayıt bulunmaktadır. Bunlardan yedisi medresenin vakfı için yapılan mütevelli atamasını havidir. Bir tanesi de muid atamasıyla ilgilidir. İlk kayıt Ramazan 1104 (Mayıs 1693), son kayıtsa Rebiu'l-ahir 1234 (Ocak 1819) tarihlidir.

Muid *"Lûgatte iade eden mânasındadır. Örfde medreselerde talebenin derslerini müzâkere ve hocanın takrirlerini iade ve izah eden zattır. Müderris muavini de denir."*[34] şeklinde tanımı yapılmış bir görevlidir.

3.3. Hangâh Medresesi

3.3.1. Hurufat Defterlerindeki Kayıtlar

Nefsi Ankara'da Hangâh Medresesi Evkafının mütevellisi olmayub Ahmed'e hasbi naibi Sunullah arzıyla inayet.[35] (Şehri Muharrem 1145)

Ankara'da Hangâh Medresesi Vakfının mütevellisi olmayub tevliyet-i mezkure medrese-i mezkurde müderris olan İbrahim bin Musluhiddin naibi Seyyid Ahmed arzıyla tevcih buyruldu.[36] (Şehri Rebiu'l-evvel 1194)

[31] Ali Kılcı, "Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1", *Hacı Bayram-ı Velî Döneminden Ankara'da Ak Medrese ve Kara Medrese* (Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu, Ankara, 2016), 119.

[32] Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları/885, 1992), 255.

[33] Kamil Şahin, "Ankaralı Şeyh İzzeddin Vakıfları ve Ak Medrese (Ogüst Mabedi)", *Vakıflar Dergisi* XXIX (2005), 47.

[34] "https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/vakif-deyimleri-ve-terimleri-sozlugu#dic3" (Erişim 01 Aralık 2025).

[35] *Hurufat Defterleri 1068*, HD. Nr. 1068, 137.

[36] *Hurufat Defterleri 1071*, HD. Nr. 1071, 54.

Ankara'da Hangâh Medresesi Vakfının hasbi mütevellisi olan ammisi Osman ferağından Mustafa'ya naibi Şeyhzade Mehmed Emin arzıyla tevcih.[37] (Şehri Muharrem 1203)

3.3.2. Değerlendirme

Medrese ile ilgili ilki Muharrem 1145 (Haziran 1732), sonuncusu Muharrem 1203 (Ekim 1788) tarihli olmak üzere toplam üç kayıt mevcuttur. Kayıtların tamamı medresenin mütevellisi için yapılan atamaları içerir. Medreseyle alakalı olarak Özer Ergenç "*Ankara'nın Bend Deresi mevkiinde, Hatip Suyu kenarında bir hankah vardı. Bu hankaha Kamerü'd-din hankahı-zaviyesi de deniyordu. Medrese bunun yanında idi. Ne zaman yaptırıldığını tespit etmek mümkün olamamıştır. Ancak müderris tayinlerine ait kadıasker mektuplarından burasının ufak bir medrese olduğu anlaşılmaktadır.*"[38] şeklinde bilgi vermektedir. Ayrıca Avram Galanti Ankara Tarihi adlı eserinde Maarif başlığı altında Ankara medreseleri ile ilgili bilgi verirken Hangâh Medresesinin ismini de zikretmektedir. Galanti Evkaf Müdürlüğü Arşivinden aldığı listede diğer medreselerle birlikte ayrıntılı bilgi vermeden sadece adını yazmakla yetinmiştir.[39]

3.4. Kızıl (Ali) Bey Medresesi

3.4.1. Hurufat Defterlerindeki Kayıtlar

Ankara'da Kızıl Ali Bey Camii ve Medresesi tevliyeti evlada meşruta olmağla mutasarrıfı Derviş fevtinden Mahmud'a inayet.[40] (Fi Gurre-i Cemaziye'l-ahir 1116)

Ankara'da Kızıl Ali Bey Medresesinin muidi Seyyid Mustafa üzerinden Mehmed almağla ba-arzı müderris ibka inayet.[41] (Fi Gurre-i Şevval 1116)

Ankara'da Kızıl Ali Bey Evkafından cami-i şerif ve medresesinin tevliyeti evlada meş-

[37] *Hurufat Defterleri 1060*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1060, 166.

[38] Özer Ergenç, "XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları* 01/01 (01 Haziran 1980), 100.

[39] Avram Galanti, *Ankara Tarihi I-II* (Ankara: Çağlar Yayınları, 2005), 219.

[40] *Hurufat Defterleri 1067*, HD. Nr. 1067, 168.

[41] *Hurufat Defterleri 1067*, HD. Nr. 1067, 169.

rutiyet olub ber-muceb-i şart-ı vâkıf meşrutiyet üzere Mirza Derviş mahlûlünden aslah-i evladından Ali bin Mahmud ferağından sulbi oğulları Mehmed ve Mahmud'a iştirak fariğ-i mezbur babası beratı mucibince inayet.[42] (Şehri Şaban 1144)

Ankara'da Kızılbey Medresesi Vakfının senevî on sehimden bir sehim ile nazırı Mehmed fevt Mahmuda inayet.[43] (Şevval sene 1155)

Ankara'da Kızıl Ali Bey Camii ve Medresesi vakfı olan Murtazaabad Kazasına tabi Atranos nam karyenin öşrü şer'iyyesinin nısfı müderris olanlara vakıf ve şart olunmuşiyken Ali nam kimesne alub ba'dehu oğulları Mehmed Mahmud'a kasr-ı yed etmekle reflerinden ....müderrisi Şeyh Mustafa'ya Murtazaabad naibi Seyyid İbrahim arzıyla berat.[44] (Cemaziye'l-evvel sene 1156)

Ankara'da Kızılbey Medresesi demekle maruf medresenin vâkıfı evladlarından Mahmud ve Mehmed vâkıfın tevliyeti evladlarına meşruta olub ber muceb-i şart-ı vâkıf ber-vechi iştiraken üslub ve meşrut üzere mutasarrıflar olub mucib-i azilleri yoğ iken medrese-i mezburun müderrisi olan Mustafa hilaf-ı şart-ı vâkıf üzerine berat edüb hilaf-ı şart-ı vâkıf olmağla Ramazan 1156 ref'inden mezburan Mahmud ve Mehmed'e naibi es-Seyyid Ahmed Efendi arzıyla berat.[45]

Ankara'da Kızılbey Camii Medresesi Vakfına mütevelli Mustafa Halifenin kusuru mucib-i azli yoğiken Mahmud ve Mehmed meşrutamızdır deyu alub müceddeden etmeleriyle ref'lerinden merkum Mustafa halifeye ibka naibi Abdulfettah arzıyla.[46] (Şaban 1157)

Ankara'da Kızılbey Camii ve Medresesi Evkafının tevliyeti evlada meşruta olub bunların ecdadı iki yüz seneden mütecaviz vakfı mezkure bi'l-meşruta mütevelli ola gelmekle as-

[42] *Hurufat Defterleri 1068*, HD. Nr. 1068, 135.

[43] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 108.

[44] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 109.

[45] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 110.

[46] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 111.

lah-ı evlad-ı vâkıfdan Mehmed ve Mahmud halifeler dahi on beş seneden beru iştiraken mutasarrıflar olub azillerinin mucib-i halleri yoğiken medrese-i mezkurun müderrisi Mustafa Halife tam-ı hamından naşi merkuman ecanibdendir ve vakfa hiyanetleri vardır deyu hilaf-ı inha bir defa kendüğe berat etdirmek merkuman dahi evladdan olduklarına binaen yine iştiraken ibka etdirmişler iken bu defa yine hileye salik ve sahib-i evvelin deyu tekraren yine berat etdirmeyin mahallinde şer ile murafalarından merkuman evladiyet ve meşrutiyet üzere mütevelli olduklarını ikrara hiyanetleri bir vecihle beyana kadir olmayub ol-vecihle mağduriyetleri zahir ve müderris-i mezkurun hile ve tezviratı numayan olmağla mezbur müderris Mustafa halifenin ref'inden sahib-i evvel merkuman-ı evlada naibi Abdullah Efendi arzıyla iştiraken ibka buyruldu.[47] (Şehri Şevval 1158)

Ankara'da vaki Kızılbey Camii ve Medresesi Vakfının umurunu kadimden müderris olanlar ru'yet ede geldikleri defter-i hakanide mukayyed olub evlada meşruta olmak üzere tevliyet kaydı yoğiken ecanibden Ali nam kimesne zuhur ve vakfı mezburun tevliyetini evlada meşruta ve kadimü'l-eyyamda vakıfdanım deyu tevliyet beratı ibraz ve hilesine takviyet içün oğulları Mehmed ve Mahmud'a kasr-ı yed edüb muğayir-i defter-i hakani olduğuna binaen reflerinden medrese-i mezbure müderrisi Mustafa Efendiye Ankara naibi Abdulfettah ve Murtazaabat naibi Seyyid İbrahim arzıyla tevcih olunmuşiyken tekraren zuhur eden mezburan Mehmed ve Mahmud yine üzerlerine etdirüb hilaf-ı şart-ı vâkıf olmağla refi'lerinden bermuceb-i suret-i defter ve bâ-berat ber-vech-i muharrer ibka buyruldu.[48] (1161)

Ankara'da Kızılbey Camii ve Medresesi vakfının ber-vechi meşruta mütevellileri olan Mehmed ve Mahmud mutasarrıflar iken medrese-i mezburun müdderrisi Mustafa vakfı mezkûrda müderris olanlar ru'yet ede kılmışdır deyu üzerine berat etdirüb ref'inden mezburana naibi Ömer arzıyla inayet.[49] (Şehri Muharremü'l-haram 1169)

[47] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 114.

[48] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 125.

[49] *Hurufat Defterleri 1063*, HD. Nr. 1063, 85.

3.4.2. Değerlendirme

Kızıl Ali Bey, Anadolu Selçuklularının hâkimiyet yıllarında, I. İzzettin Keykavus (s. 1211-1220) ve I. Alaeddin Keykubat (s. 1220-1237) zamanında uç beyliği vazifesi yürütmüş önemli bir şahsiyettir.[50] Hakkındaki ilk tarihsel verilere İbn Bibi'nin seyahatnamesinden[51] ulaştığımız Kızıl Bey Ankara'nın imar ve ıslahında da önemli bir rol oynamıştır. Ankara'da kendi adına kurduğu vakıfla birçok hayır işine imza atan Kızıl Bey, aynı zamanda Ankara'da bir cami, bir medrese ve türbeden oluşan küçük bir külliye de inşa ettirmiştir.[52] Ankara'da Kızıl Bey isimli bir de mahalle bulunmakta ve bu mahalle birçok mimari eseri de içinde barındırmaktadır. Ankara'nın en eski medresesi diyebileceğimiz Kızıl Bey Medresesi kayıtların çoğunda camii ile beraber zikredilmiştir. İlk kayıt Cemaziye'l-ahir 1116 (Ekim 1704), son kayıt Muharrem 1169 (Ekim 1755) tarihlidir. Toplamda on kaydın sekizi mütevelli, biri muid, biri de nazır atamasıyla ilgilidir. Kayıtlara baktığımızda vakfın tevliyeti evlada meşruta olup Kızıl Bey'in soyundan gelenler tarafından yönetilmesi şart koşulmuştur. Ancak müderrislerden biri bu şartı yok sayarak mütevelli görevini kendi üzerine almış ve bu görevi yürütmüştür. Kayıtların çoğu bu anlaşmazlığın çözülmesi üzerinedir. Bir diğer dikkat çeken hususta nazır olarak görev yapanların ücretleri ile alakalıdır. Hurufat defterlerindeki diğer birçok kayıtta kişilerin alacağı ücret günlük akçe hesabından açıkça belirtilmişken burada vakfın senelik on sehiminden bir sehim olarak belirlenmiştir.

3.5. Melike Hatun Medresesi

3.5.1. Hurufat Defterlerindeki Kayıtlar

Ankara'da Medrese-i Cedide demekle maruf Melike Hatun bina edüb Kocabey tamir

[50] Tuncer Baykara, "Batı Anadolu'da Bir Peçenek Beği: Kızıl Beğ", *Belleten* 62/235 (01 Aralık 1998), 735-746.

[51] İbn Bibi, *el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-umûri'l-Alâiyye (Selçukname)*, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları/1833, 1996), I/238.

[52] Kadir Demirel, *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Kızıl Bey Hayatı, Hayrâtı Ve Vakıfları* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), 2021).

eylediği medresede Hasan ve Ali ale'l-iştirak mutasarrıflar iken Hasan fevtinden hissesi Şaban halifeye tevcih olunub mezbur Ali ile iştirak hasbi tevliyetine mutasarrıflar olub beratı tecdid.[53] (Şehri Şevval 1142)

Ankara'da merhume Melike Hatun bina eylediği medresenin müderrisi ve evkafının ba-muayyene mütevellisi Ali ferağından Şaban ibni Ali'ye naibi es-Seyyid Ali arzıyla buyruldu.[54] (Şehri Zilkade 1149)

Ankara'da Melike Hatun Medresesinin mütevellisi olan Şaban bin Ali'ye tecdid.[55] (Şehri Ramazan 1172)

Ankara'da Melike Hatun Medresesinin tevliyeti mutasarrıf olan Şaban bin Ali fevt olub mahlûlünden sulbi oğulları Seyyid Mustafa ve Seyyid Mehmed naman karındaşlar ber-vechi iştirak ba-arzuhal tevcih buyruldu.[56] (Şehri Zilkade 1175)

Ankara'da Melike Hatun binası medresesi vakfının hasbi mütevellisi olan Seyyid Mustafa ve Seyyid Mehmed mutasarrıflar iken mezbur Seyyid Mehmed fevt mahlûlünden ve Seyyid Mustafa'nın ferağından Seyyid Abdulhamid babaya ba-berat tevcih.[57] (Şehri Zilkade 1204)

Ankara'da Melike Hatun binası medresesi vakfının hasbi nısıf tevliyetine mutasarrıf olan es-Seyyid Abdulhamid Baba zayiden inayet.[58] (Şehri Safer 1205)

Ankara'da Melike Hatun Medresesinin nısıf müderrisliğine mutasarrıf olan Seyyid Mustafa bin Şaban mahallinde meclis-i şer'e medine-i mezbure sükkanından Seyyid Abdulhamid Baba bin Seyyid Ahmed Baba mahzarında medrese-i mezkurenin tevliyetine ez kadim müderris olanlar mutasarrıf iken ecanibden mezbur Seyyid Abdulhamid Baba tam-ı cahidden naşi tevliyet-i mezkurenin nısıfını bundan nısıf müderris olan karındaşım müteveffa Seyyid

[53] *Hurufat Defterleri 1068*, HD. Nr. 1068, 133.

[54] *Hurufat Defterleri 1068*, HD. Nr. 1068, 153.

[55] *Hurufat Defterleri 1063*, HD. Nr. 1063, 105.

[56] *Hurufat Defterleri 1057*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1057, 40.

[57] *Hurufat Defterleri 530*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 530, 183.

[58] *Hurufat Defterleri 530*, HD. Nr. 530, 184.

Mehmed'in mahlûlünden ve nısfı dahi hilaf-ı vaki kayyım-ı kasr-ı yedinden üzerine berat etdirüb bana gadri külli etmekle sual olunub halimiz merhameten mucibi mezkure mezburun bana tevcih olunmak babında der devlet-i medara arz olunması matlubumdur dedikde gıbbe's-sual mezbur Seyyid Abdulhamid Baba tevliyet-i mezkureye ez-kadim müderris olanlar mutasarrıf olduklarını ve nısfını dahi müderris-i merkum Seyyid Mustafa asla kasr-ı yed etmediğini bi tav'ihi ikrar ve itiraf etmeğin ala mucibi icrasında tevliyet-i mezkure mezbur Seyyid Abdulhamid Babanın ref'inden müderris merkum Seyyid Mustafa'ya ber-muceb-i şart-ı vâkıf naibi Ahmed Hulusi arzıyla tevcih.[59] (Şehri Rebiu'l-ahir 1206)

Ankara'da Melike Hatun binası medresesinin tevliyetinin müderris olanlara meşruta olmağla hasbi mütevellisi olan Seyyid Mustafa fevt mahlûlünden medrese-i mezkurun müderrisi Seyyid Ahmed bin Seyyid Salih'e bila veled fevti vaki ise inayet.[60] (Şehri Rebiu'l-ahir 1207)

3.5.2. Değerlendirme

Melike Hatun, Ankara'nın imarında ve kalkınmasında söz sahibi olan kadınlardan biridir. Ankara'nın merkezinde yaptırdığı cami, medrese, çeşme ve bahçe gibi eserlerle şehrin gelişmesine katkı sağlamıştır.[61] Bu eserlerin yanı sıra Çubuk'ta da bir kervansaray inşa ettirmiştir.[62] Hakkında net bilgilere sahip olamadığımız Melike Hatun'un Selçuklu hanedanına mensup olma ihtimali yüksektir.[63] Ankara'da inşa ettirdiği medrese aynı zamanda "Kara Medrese" ismiyle de anılmaktadır.[64] Bununla beraber bazı kaynaklarda "Kocabey" veya "Kocabeyzade" ismiyle de karşılaşmaktayız. Medreseyle ilgili hurufat defterlerindeki Şevval 1142 tarihli kayıtta medresenin Melike Hatun tarafından inşa ettirildiği daha sonra Kocabey tarafından tamirinin yaptırıldığı zikredilmektedir. Medresenin Kocabey ismiyle anılmasının sebebi

[59] *Hurufat Defterleri 530*, HD. Nr. 530, 184.

[60] *Hurufat Defterleri 530*, HD. Nr. 530, 187.

[61] Kamil Şahin, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", *Vakıflar Dergisi* XXII (1991), 77.

[62] Hüseyin Çınar, "Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hatun" (Vakıf Kuran Kadınlar, Ankara, 2018), 44.

[63] Çınar, "Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hatun", 42.

[64] Şahin, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", 78.

de bu olmalıdır. Yıllar içinde asıl inşa ettiren Melike Hatun'un ismi unutulmuş yerine tamiratını yaptıran Kocabey'in ismi zikredilmeye başlanmıştır.[65] Yine aynı kayıtta medresenin ismi "Medrese-i Cedide" yani yeni medrese olarak yazılmıştır. Tamirattan sonra yenilenen medresenin halk arasında böyle isimlendirilmiş olması muhtemeldir. Hacı Bayram-ı Veli bu medresede uzun yıllar ders vermiştir.[66]

Medreseyle ilgili ilki Şevval 1142 (Nisan 1730), sonuncusu Rebiu'l-ahir 1207 (Kasım 1792) tarihli olmak üzere toplam sekiz kayıt vardır. Kayıtların tamamı mütevelli atamasıyla ilgilidir. Medrese vakfının mütevellisi vâkıfın şartı gereği medresenin müderrislerinden olmalıdır. Ancak Rebiu'l-ahir 1207 tarihli kayıtta bu şartın yerine getirilmeden müderris olmayan bir ismin mütevelli olarak atandığı yazılmaktadır. Daha sonra bu hatadan dönülmüş ve olarak medresede müderris olarak görev yapan iki kardeş iştiraken vakıf mütevellisi olarak atanmıştır. Medrese günümüzde mevcut değildir.

3.6. Mimarzade Es-Seyyid Mehmed Şakir Efendi (Cebe) Medresesi

3.6.1. Hurufat Defterlerindeki Kayıtlar

Ankara Erzurum Mahallesinde sakinlerinden eşraf-ı kuzatdan Mimarzade es-Seyyid Mehmed Şakir Efendi medine-i mezburede İmaret Mahallesinde binası medresesinde müderrisi olmayub nasb ve tayin olunmak lazım ve mühim olmağla müderrislik-i mezkure yevmi on akçe ile ulemadan Seyyid Halil bin Seyyid Şerafeddin'e naibi Şeyhzade Mehmed Emin bade'l-arz Şeyhu'l-İslam faziletlu semahatlu es-Seyyid Mehmed Kamil Efendi Hazretleri işaret etmeleriyle işaretleri mucibince merkum Seyyid Halil bin Seyyid Şerafeddin zide ilmuhuya tevcih.[67] (Şehri Cemaziye'l-evvel Sene 1203)

Ankara'da Erzurum Mahallesi sakinlerinden eşraf-ı kuzat-ı kiramdan Mimarzade Seyyid Mehmed Şakir Efendi medine-i mezburede İmaret mahallesinde Cebe medresesinin on

[65] Çınar, "Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hatun", 38.

[66] Şahin, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", 78.

[67] *Hurufat Defterleri 1060*, HD. Nr. 1060, 167.

akçe ile müderrisi olan Seyyid Halil bin seyyid Şerafeddin fevt mahlûlünden Mehmed bin Ali'ye naibi Mehmed Salih bade'l-arz Şeyhu'l-islam faziletlu semahatlu Seyyid Mehmed Arif Dürrizade Efendi hazretleri işaretleriyle tevcih buyruldu.[68] (Şehri Rebiu'l-evvel 1208)

Ankara kazasında Erzurum Mahallesi sakinlerinden eşraf-ı kuzat-ı kiramdan Mimarzade es-Seyyid Mehmed Şakir Efendi kaza-i mezbure İmaret mahallesinde bina eylediği medresesinin yevmi on akçe vazife ile müderrisi olan Mehmed bin Ali fevt mahlûlünden Mehmed bin Ömer kendüye tevcih olunmak babında istid'ayı inayet etmeğin müteveffa-yı mezbur Mehmed'in mahlûlünden müderris-i merkuma tevcih buyrulmak ricasına a'lemi'l-ulema el-mütebahhirin bi'l-fiil Şeyhu'l-islâm Mevlana Mescizade es-Seyyid Abdulvehhab, edamallâhu Te'âla fazailehu işaret etmeleriyle işaretleri mucibince tevcih olunmak deyu fi 10 Şevval 1237 günü tarihiyle muverrah ve musahhah ferman-ı âli sâdır olmağla sâdır olan ferman-ı âli mucibince ba-işaret-i aliyye merkum Mehmed bin Ömer'e tevcih buyruldu.[69]

Ankara Kazasında Erzurum Mahallesi sakinlerinden eşraf-ı kuzad-ı kiramdan Mimarzade Seyyid Mehmed Şakir Efendinîn kaza-i mezburede İmaret Mahallesinde binası medresesinde yevmi on akçe ile müderris olan Mehmed bin Ömer bila veled fevt mahlûlünden ulemadan Seyyid Yusuf ibni Mehmed'e naibi Abdullah Hilmi arz etmeğin ber muceb-i merkuma tevcih buyrulmak ricasına faziletlu semahatlu Şeyhü'l-İslam Mevlana Mescizade Seyyid Abdulvehhab Efendi Hazretleri işaret etmeleriyle işaretleri mucibince merkuma tevcih.[70] (Şehri Rebiu'l-evvel Sene 1246)

3.6.2. Değerlendirme

Mimarzade ailesi, Osmanlı döneminde Ankara'nın yönetiminde söz sahibi olan ve devletle yakın ilişkilere sahip önemli ailelerindendir.[71] Bu aileye mensup olan Mimarzade Şakir

[68] *Hurufat Defterleri 530*, HD. Nr. 530, 188.

[69] *Hurufat Defterleri 534*, HD. Nr. 534, 134.

[70] *Hurufat Defterleri 536*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 536, 76.

[71] Mustafa Kaya, "Yerel Yönetici Olarak 18. Yüzyılda Ankara'lı Ayanlar", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3/05 (01 Mart 2013), 141-162.

Efendi'nin 1780 tarihli vakfiyesinde camiden başka on hücreli ve bir dershaneli bir medrese yapılmasını istediğine dair kayıt vardır.[72] Ankara'nın eski bir şehir planında medresenin caminin batısında, camiden daha büyük U planlı bir yapı olduğu görülür.[73] Halk arasında "Sarıkadı Camii" olarak da bilinen ve Hacettepe Üniversitesi Sıhhiye yerleşkesinin kuzeydoğusunda bulunan cami ile beraber inşa edilen medresenin Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2012 yılında rekonstrüksiyonu yapılmıştır. Medrese yeni haliyle caminin batısındadır.

Kayıtlarda medreseyle ilgili dört kayıt bulunmaktadır. Tamamı müderris atamasıyla ilgili olan kayıtların ilk tarihi Cemaziye'l-evvel 1203 (Ocak 1789), son tarihi Rebiu'l-evvel 1246 (Ağustos 1830) dur. Mimarzade Medresesinde görev yapan müderrisler on akçe ücret almaktadır. Bu ücret diğer medreselerle kıyaslandığında hayli yüksek bir rakamdır. Medresenin banisi olan Şakir Efendi'nin zengin bir aileye mensup olması ve medrese vakfının gelirlerinin yüksek olması burada fark yaratmıştır. Bununla beraber medresedeki bütün müderris atamalarının şeyhülislamın onayına sunulması, onun bilgisi ve iradesi dahilinde atamaların yapılması bu medresenin zamanında çok önemli ve üst düzey bir eğitim kurumu olduğunu da göstermektedir. Rebiu'l-evvel 1208 tarihli atama kaydında medresenin ismi diğer kayıtlardan farklı olarak Cebe Medresesi olarak anılmaktadır.

3.7. Saraç Sinan Medresesi

3.7.1. Hurufat Defterlerindeki Kayıtlar

Ankara'da Saraç Sinan Medresesi mütevellisi Seyyid Ömer fevt Ahmed'e bir akçe ile inayet.[74] (Zilkade 1108)

Ankara'da vaki Seyyid Saraç Sinan Medresesi Evkafının ba-muayyene mütevellisi olan Ahmed fevt Mustafa bin İbrahim'e inayet.[75] (Cemaziye'l-evvel Sene 1156)

[72] Erdoğan vd., *Osmanlı'da Ankara*, 89.

[73] Erdoğan vd., *Osmanlı'da Ankara*, 89.

[74] *Hurufat Defterleri 1140*, HD. Nr. 1140, 57.

[75] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 109.

Ankara'da Saraç Sinan Medresesi Vakfının bir akçe ile mütevellisi Hasan bin Mustafa rızasıyla İsmail Halifeye kasr-ı yed-i berat buyruldu.[76] (Sene 1156)

Ankara'da Saraç Sinan mescidinde ber-vech-i hasbi mütevelli olan Mehmed bila veled mutasarrıf iken fevt mahlûlünden Hafız Abdulmuin halifeye inayet.[77] (Şaban 1157)

Ankara'da vaki Saraç Sinan Medresesi Vakfının yevmi bir akçe vazife ile mütevellisi İsmail fevtinden oğlu Zeynelabidin'e naibi Mustafa arzıyla.[78] (Şehri Rebiu'l-evvel 1160)

Ankara'da vaki Saraç Sinan evkafı tevliyeti vâkıfın medresesinde müderris ve mescidinde imam olanlar münasafeten mutasarrıflar olmak üzere meşruta ve kadimü'l-eyyamdan beru şart-ı mezbure üzere bila berat zabt edegelmiş iken bundan akdem müderris Ahmed nam hilafı şartı yalnız kendüğe berat üzerinde iken fevt olundukda Mustafa nam kimesneye berat ve kasr-ı yedinden İsmail nam kimesneye tevcih mezbur dahi fevt oldukda mahlûlünden sağir oğlu Zeynelabidin halifeye naibi Mustafa Salim Efendi arzı mucibince tevcih ve berat olunub lakin ecanibin tasarrufu kadim muğayir olduğunu vukufu olan müsliminden cem'i ve gafir ve cem'i kesir meclis-i şer'de haber vermeleriyle mezbur Zeynelabidin'in ref'inden vâkıf-ı mezburun mescidinde imam Hüseyin halife ibni Mustafa ile medresesinde müderris Mevlana Abdullah ber-vech-i iştiraken naibi mezburun arzıyla tevcih olundu.[79] (Şehri Ramazan 1160)

Ankara'da Saraç Sinan Medresesi Vakfına babası İsmail mahlûlünden mutasarrıf Zeynelabidin üzerinden imam Hüseyin ve müderris Abdullah almağla sahib-i evveline ba-berat ibka inayet.[80] (Şehri Receb Sene 1162)

Ankara'da vaki Saraç Sinan Evkafı tevliyeti vâkıf-ı mezburun medresesi müderrisi ve mescidi imamı olanları kadimden tasarruflarında olmağla vakf-ı mezburun bundan akdem ber-vechi iştiraken mütevellileri olan müderris Abdullah Efendi ibni'l-hac Mehmed ve imam

[76] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 111.

[77] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 112.

[78] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 120.

[79] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 121.

[80] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 125.

Hüseyin Halife ibni Mustafa ba-berat mutasarrıflar iken ecanibden Zeynelabidin berat etdirmekle ibka mahalliden mazbutu'l-esami yirmi neferden mütecaviz sikat-ı muvahhidin cevablarında fi'l-vaki tevliyet-i mezbure medrese-i mezburede müderris ve mescid-i mezkurede imam olanlara şart ve tayin ve yevmi bir akçe vazifesiyle galle-i vakıfdan alub minval-ı muharrer üzere ru'yet eylediklerin her biri meclis-i şer'de haber vermeleriyle mezkurin ..... ref'inden bi'l-meşrute merkumane arz ve .....ricasına naibi Mehmed Sadık Efendi arz etmekle vechi meşruh üzere ibka buyruldu.[81] (Şehri Receb Sene 1167)

Ankara'da Saraç Sinan Medresesi ve Mescidi Vakfının bir akçe ile tevliyeti ve medrese-i mezburede müderris ve mescidde imam olanlara meşruta olmağla ber-vechi münasafa mütevelli olan müderris Abdullah'a ve imam Hüseyin'e tecdid.[82] (Şehri Cemaziye'l-evvel 1168)

Ankara'da Saraç Sinan Medresesi ve Mescidi Evkafının bir akçe ile mütevellisi medrese-i mezkûrda müderris ve mescid-i mezburda imam olanlara meşruta olub ber-vechi münasafe tevliyet-i mezkureye mutasarrıflar müderris Abdullah ve imam Hüseyin nam kimesneler beratı tecdid.[83] (Şehri Zilkade 1168)

Ankara'da Saraç Sinan bina eylediği medrese ve mescid-i şerifin yevmi bir akçe vazife ile medresede müderris ve mescidinde imam olan nam kimesneye meşruta olmağla müderrisi Abdullah ve imamı Hüseyin Halifenin atik beratı tecdid.[84] (Şehri Cemaziye'l-evvel 1171)

Ankara'da Saraç Sinan nam vâkıfın medine-i mezburede binası medrese ve mescidi evkafının yevmi bir akçe ile tevliyeti medrese-i mezburede müderris ve mescidinde imam olanlara meşruta mutasarrıflar olmak üzere şart ve tayin etmekle ber-muceb-i şart-ı vâkıf bir akçe vakfı mezburun ber-vech-i iştirak mütevellisi olan müderris Abdullah bin Hacı Mehmed nısıf tevliyet rızasıyla Abdurrahman'a ferağat ve beratını verüb naibi Seyyid Ahmed arzıyla

[81] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 133.

[82] *Hurufat Defterleri 1063*, HD. Nr. 1063, 79.

[83] *Hurufat Defterleri 1063*, HD. Nr. 1063, 83.

[84] *Hurufat Defterleri 1063*, HD. Nr. 1063, 97.

tevcih.[85] (Şehri Rebiu'l-evvel 1194)

Ankara'da Saraç Sinan nam vâkıfın medine-i mezburda binası medrese ve mescidi evkafının tevliyetini medrese-i mezburda müderris ve mescid-i mezkurede imam olanlara bi'l-meşrûta ve ber-vech-i iştirak mutasarrıflar olmak üzere şart ve tayin etmekle ber-muceb-i şart-ı vâkıf vakf-ı mezburun nim akçe ile nısıf mütevellisi olan Abdurrahman bin Abdullah bila veled fevt mahlûlünden medresede müderris olan es-Seyyid Mehmed Şakir bin es-Seyyid Ali'ye naibi Ahmed Raşid arzıyla tevcih buyruldu.[86] (Şehri Şaban 1210)

Ankara'da Sarac Sinan nam vâkıfın medine-i mezburede binası medrese ve mescidi evkâfının tevliyeti medrese-i mezkurede müderris ve mescid-i mezburda imam olanlara bi'l-meşruta ve ber-vech-i iştirak mutasarrıflar olunmak üzere şart ve tayin etmeğle ber-muceb-i şart-ı vâkıf vakf-ı mezburun yevmi nim akçe vazife ile nısıf hisse tevliyet cihetine mutasarrıf olan medrese-i mezkûrun Müderrisi Seyyid Mehmed Şakir bin Seyyid Ali bila veled fevt mahlûlünden medrese-i mezkûrun yine müderrisi Ali Avni bin Ali Ankaravi zide kadruhuya tevcih olunmak babında istid'ayı inayet etmeğin medine-i mezburede zikir olunan Saraç Sinan Medresesi müderrisliği Seyyid Mehmed Şakir mahlûlünden sahib-i arzuhal Ali Avni Efendi'ye ba işaret-i aliyye tevcih olunub ancak medrese-i mezburda müderris olanlara vakfın nısıf tevliyeti meşruta olub meşrutiyet üzere selefi müteveffa Seyyid Mehmed Şakir'in askerîyetinde üzerinde olmağla şart-ı vâkıf üzere nısıf hisse tevliyet-i mezbure dahi selefi müteveffanın mahlûlünden merkuma tevcih ve kaleminden beratı itasına müsaade-i aliyyeleri buyurulur ise muktezası ruus-i hümayundan derkenar olunmak der-kenarı mucibince nısıf hisse tevliyet-i mezkure dahi selefi müteveffa-yı merkum mahlûlünden meşrutiyet üzere sahib-i arzuhale tevcih ve kaleminden beratı ita olunmak deyu 25 Rebi'ul-evvel 1235 günü tarihiyle muverrah ve musahhah sadır olan ferman-ı âli mucibince merkuma tevcih buyruldu.[87]

[85] *Hurufat Defterleri 1071*, HD. Nr. 1071, 54.

[86] *Hurufat Defterleri 531*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 531, 109.

[87] *Hurufat Defterleri 534*, HD. Nr. 534, 133.

3.7.2. Değerlendirme

Kale Mahallesi'nde bulunan mescit kitabesine göre 687/1288 yılında Hasan oğlu Yusuf tarafından inşa edilmiştir. Türbe, medrese ve mescit yapılarının bulunduğu küçük bir külliye olarak inşa edilen eserin medrese kısmı günümüze ulaşamamıştır.

Beden duvarlarında farklı boyutlarda moloz taş ve çokça devşirme malzeme kullanılarak inşa edilen mescit ve türbe, ortasındaki tonozlu eyvanıyla beraber enlemesine dikdörtgen bir plan şeması oluşturur. Aynı zamanda son cemaat mahalli görevi de gören tonozlu eyvandan girilen yapının sağ tarafında türbe, sol tarafında mescit bulunur. Türbede bazılarının mezar taşları yok olmuş, bazıları kırılmış toplam sekiz mezar bulunmaktadır. Sol taraftaki mescidi Türk üçgenleriyle taşınan kubbe kapatır. Kıble duvarındaki mihrap basit bir niş şeklindedir. Ahşap minberi yenidir. Medrese ile ilgili Konyalı "Mabedin arka tarafında medresesi vardı. 11 sene evvel satıldığını tahkik ettim" şeklinde bilgi vermektedir.[88] Külliye 2008 yılında restore edilmiştir.

Saraç Sinan Medresesi ve Mescidi ile ilgili toplam on dört kayıt bulunmaktadır. İlki Zilkade 1108 (Mayıs 1697), sonuncusu Rebi'ul-evvel 1235 (Ocak 1820) tarihli kayıtların tamamı medrese ve mescidin vakfının mütevelli atamaları ile ilgilidir. Mütevelli atamasında, medresenin vâkıfı aynı zamanda hurufat kayıtlarında medresenin bânisi olarak kaydedilen Saraç Sinan'ın şartına bağlı olarak görevliler, medresenin müderrislerinden ve mescidin imamlarından seçilmiştir.

3.8. Sarı Hatip Medresesi

3.8.1. Hurufat Defterlerindeki Kayıtlar

Ankara'da Sarı Hatib Medresesi Evkafının yevmi iki akçe ile nısıf mütevellisi olan Halil

[88] Konyalı, *Ankara Camileri*, 5.

bin Resul ferağından oğlu Seyyid Abdullah'a naibi Süleyman arzıyla tevcih buyruldu.[89] (Cemaziye'l-ahir 1182)

Ankara'da Sarı Hatib Medresesinin nısıf vazife-i muayyene ile nısıf tevliyetine Halil bin Resul mahlûlünden mutasarrıf olan Bülbülzade Abdullah rızasıyla Hacı Edhem Baba ibni Şeyh Kasım Babaya ferağat ve yedinde olan beratı verüb kasr-ı yed etmekle naibi İsmail Zühdü arzıyla tevcih buyruldu.[90] (Şehri Şevval 1198)

Ankara'da Sarı Hatib Medresesinin nısıf ba-muayyene nısıf tevliyetine mutasarrıf olan Hacı Edhem Baba Efendi bin Şeyh Kasım Baba rızasıyla Bülbülzade Abdullah bin Osman ferağat ve yedinde olan beratı verüb kasr-ı yed etmekle naibi İsmail Zühdü arzıyla tevcih.[91] (Şehri Şevval 1198)

Ankara'da Sarı Hatib Medresesinin nısıf muayyene ile nısıf tevliyete mutasarrıf olan Hacı Edhem bin Şeyh Kasım Baba fevt mahlûlünden Seyyid Mehmed bin Seyyid Süleyman'a ba-berat tevcih buyruldu.[92] (Şehri Cemaziye'l-ahir 1207)

Ankara'da Sarı Hatib Medresesinde nısıf muayyene ile nısf mütevellisi olan Bülbülzade Abdullah bin Osman fevt mahlûlünden oğulları es-Seyyid Osman ve es-Seyyid İbrahim ibney Abdullah naibi Ahmed Raşid arzıyla tevcih buyruldu.[93] (Şehri Cemaziye'l-ahir 1210)

Ankara kazasında Sarı Hatib Medresesinin nısıf hisse vazife-i muayyene ile nısıf hisse tevliyet cihetine mutasarrıf olan es-Seyyid Osman ve es-Seyyid İbrahim ibney Abdullah bervechi iştirak mutasarrıflar iken mezbur es-Seyyid Osman bila veled fevt mahlûlünden rubu' hissesi müteveffa-yı mezburun diğer karındaşı es-Seyyid Hafız Ali bin Abdullah Bülbülzadeye bila veled fevti vaki ise ba arzuhal tevcih buyruldu.[94] (Şehri Şabanı'l-muazzam 1238)

[89] *Hurufat Defterleri 1072*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1072, 92.

[90] *Hurufat Defterleri 1071*, HD. Nr. 1071, 70.

[91] *Hurufat Defterleri 1071*, HD. Nr. 1071, 70.

[92] *Hurufat Defterleri 530*, HD. Nr. 530, 187.

[93] *Hurufat Defterleri 531*, HD. Nr. 531, 108.

[94] *Hurufat Defterleri 535*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 535, 93.

Ankara'da Sarı Hatib Medresesinin nısıf vazife-i muayyene ile nısıf hisse tevliyetine mutasarrıf olan es-Seyyid Mehmed bin es-Seyyid Süleyman ferağından damadı es-Seyyid Osman bin Mustafa'ya yedinde olan atik beratı mahallinde meclis-i şer'de teslim etmekle naibi Celalzade İsmail arzıyla merkum Seyyid Osman'a tevcih buyruldu.[95] (Recebü'l-ferd 1241)

Ankara kazasında Sarı Hatib Medresesinin rubu' hisse vazife-i muayyene ile rubu' hisse tevliyetine mutasarrıf olan Seyyid Hafız Ali ibni Abdullah Bülbülzade ferağından Seyyid Ali ibni Seyyid Ali'ye naibi Seyyid Mustafa Tevfik arzıyla merkuma tevcih buyruldu.[96] (Şehri Zilkade 1239)

3.8.2. Değerlendirme

Medrese ile ilgili toplam sekiz kaydın tamamı mütevelli atamaları ile ilgilidir. İlk kayıt Cemaziye'l-ahir 1182 (Ekim 1768), son kayıt Zilkade 1239 (Haziran 1824) tarihlidir. Hurufat kayıtlarında hangi mahallede olduğu, kim tarafından yaptırıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Medrese günümüze ulaşamamıştır. Ancak Rifat Özdemir Ankara ile ilgili yaptığı çalışmada, incelemenin yapıldığı dönemde medresenin eğitim öğretime açık olduğunu belirtmiştir.[97] Beyhan Şan yaptığı çalışmada Mevlana Abdullah Medresesi ve Sarı Hatip Medresesi'nin akaratının aynı olması sebebiyle arşiv kaynaklarında iki ayrı isimle zikredilen medreselerin aynı olması gerektiğini ve Sarı Hatip Medresesi'nin banisinin de Mevlana Abdullah olduğunu ileri sürmüştür.[98] Medreseye günlük elli akçeyle müderris atanmış ve sahn payesi verilmiştir.[99]

[95] *Hurufat Defterleri 535*, HD. Nr. 535, 94.

[96] *Hurufat Defterleri 535*, HD. Nr. 535, 98.

[97] Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, 52.

[98] Beyhan Şan, "Ankara'da Beş Asırlık Medrese: Sarı Hatib Medresesi", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 68 (29 Aralık 2025), 4.

[99] Ergenç, "XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", 102.

3.9. Sarmiye Medresesi

3.9.1. Hurufat Defterlerindeki Kayıtlar

Ankara'da vaki Sarmiye Medresesi Evkafı mütevellisi el-Hac Mustafa fevt olub ber-vech-i hasbi Pir Mehmed bin Musluhiddin naibi Abdulfettah arzıyla inayet.[100] (Zilhicce 1139)

Ankara'da vaki Sarmiye Medresesi Vakfının vazife-i muayyene ile mütevellisi olan Pir Mehmed bin Musluhiddin fevt li-ebeveyn karındaşı Seyyid Ahmed'e naibi Hacı Mustafa arzıyla buyruldu.[101] (Şehri Zilhicce 1164)

Ankara'da Sarmiye Medresesi Vakfının ba-muayyene mütevellisi olan es-Seyyid Ahmed bin Pir Mehmed'e atik tecdid.[102] (Şehri Şaban Sene 1189)

Ankara'da Sarmiye Medresesi Vakfının vazife-i muayyene ile mütevellisi olan Seyyid Ahmed bila veled fevt mahlûlünden Şerif Mehmed bin Seyyid Süleyman'a naibi İsmail Zühdü arzıyla inayet buyruldu.[103] (Şehri Zilkade 1197)

Ankara'da Sarmiye Medresesi Evkafının ba-muayyene mütevellisi olan Şerif Mehmed bin Seyyid Süleyman ferağından evlad-ı vâkıfdan zevcesi Şerife Ümmügülsüm binti Mustafa'ya naibi Seyyid Hasan Hilmi arzıyla tevcih buyruldu.[104] (Şehri Muharremü'l-haram 1233)

Ankara kazasında Sarmiye Medresesi Evkafının vazife-i muayyene ile mütevellisi olan evladı vakıfdan Şerife Ümmügülsüm binti Seyyid Mustafa müteveffiye olub mahlûlünden ve evladı vâkifeden müteveffiye-i mezburenin sulbiye kızı Şerife Halime binti Şerif Mehmed'e naibi Abdulhalim Hafidi Keçecizade arzıyla tevcih buyruldu.[105] (Şehri Rebiu'l-ahir 1238)

3.9.2. Değerlendirme

[100] *Hurufat Defterleri 1143*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1143, 82.

[101] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 130.

[102] *Hurufat Defterleri 1065*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1065, 18.

[103] *Hurufat Defterleri 1071*, HD. Nr. 1071, 67.

[104] *Hurufat Defterleri 534*, HD. Nr. 534, 131.

[105] *Hurufat Defterleri 535*, HD. Nr. 535, 93.

Medrese ile ilgili ilki Zilhicce 1139 (Temmuz 1727), sonuncusu Rebiu'l-ahir 1238 (Aralık 1822) tarihli olmak üzere toplam altı kayıt bulunmaktadır. Kayıtların tamamı medrese vakfına yapılan mütevelli atamasıyla ilgilidir. Hurufat defterlerindeki Ankara medreseleri ilgili diğer kayıtlarda ölen görevlinin yerine genelde oğlu veya kardeşinin atandığı görmekteyiz ancak Muharrem 1233 tarihli kayıtta Sarmiye Medresesi Vakfının mütevellisi olan Seyyid Süleyman'ın vefatı üzerine bu göreve zevcesi Şerife Ümmügülsüm atanmıştır. Ankara medreseleri ile ilgili hurufat kayıtlarında ilk olan bu atama o dönem kadınların da sosyal hayatın içinde yer aldığını gösteren önemi bir belge hüviyetindedir. Eser günümüzde mevcut değildir. Avram Galanti Evkaf Umum Arşivinden aldığı medrese cetvelinde medresenin sadece ismini zikretmiş ayrıntılı bilgi vermemiştir.[106] 1864-1865 tarihli Muhasebe Defterine göre medrese Hacı Musa Mahallesinde bulunmakta olup vakfının yıllık geliri de 688 kuruş 20 paradır.[107]

3.10. Sevdaviye Medresesi

3.10.1. Hurufat Defterlerindeki Kayıtlar

Ankara'da Medrese-i Sevda demekle maruf medrese evkafı kura ve mezari olub mütevelliye muhtac olmağla müderris olan Hafız Mehmed ibni Kasım bir akçe ile müceddeden naibi Mustafa Efendi arzıyla.[108] (Şehri Zilkade Sene 1159)

Ankara'da Medrese-i Sevdaviye bir akçe ile mütevelli Hafız Mehmed bin Kasım'a tecdid.[109] (Şehri Rebiu'l-evvel 1168)

Ankara'da Sevdaviye Medresesinin Vakfı tevliyet mütevellisi olmayub lazım ve mühim olmağla müceddeden ber-vechi hasbi es-Seyyid Süleyman halifeye arzuhali mucibince tevcih buyruldu.[110] (Şehri Gurre-i Şevval 1173)

[106] Galanti, *Ankara Tarihi I-II*, 219.

[107] Gülen Taşcı, *H. 1281/M. 1864-1865 Tarihli Muhasebe Defterine Göre Ankara Sancağı'ndaki Vakıflar* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2022), 107.

[108] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 118.

[109] *Hurufat Defterleri 1063*, HD. Nr. 1063, 79.

[110] *Hurufat Defterleri 1063*, HD. Nr. 1063, 107.

Ankara'da Sevdaviye Medresesi Vakfının hasbi mütevellisi olan Seyyid Süleyman fevt mahlûlünden oğulları Seyyid Mehmed ve Seyyid Abdurrahman ve Seyyid İshak ve Seyyid Numan'a ba-berat tevcih buyruldu.[111] (Şehri Rebiu'l-ahir 1208)

Ankara'da Sevdaviye Medresesi Vakfının ber-vechi hasbi tevliyet cihetine üç rubu' hissesine es-Seyyid Mehmed ve es-Seyyid İshak ve es-Seyyid Numan ibna-i es-Seyyid Süleyman nam karındaşlar ber-vechi iştirak mutasarrıflar iken mezbur es-Seyyid Mehmed mutasarrıf olduğu rubu' hisse tevliyetini ferağından rubu' aherine mutasarrıf karındaşı ve müştereki es-Seyyid Numan'a ferağat ve kasr-ı yed ve yedinde olan atik beratı mahallinde meclis-i şer'de teslim etmekle ve rub'u aher hisseleri es-Seyyid İshak ve Seyyid Numan ibney mezbur Seyyid Süleyman'a naibi Celalzade İsmail arzıyla ibka ve yedlerine başka başka rubu' hisse Seyyid Numan'a ve nısıf hisse Seyyid İshak'a ve Seyyid Numan'a iştiraken berat verildi.[112] (Recebü'l-ferd 1241)

Ankara kazasında Sevdaviye Medresesi Vakfının ber-vech-i hasbi rubu' hisse-i tevliyet cihetine mutasarrıf olan es-Seyyid İshak bin es-Seyyid Süleyman fevt mahlûlünden rubu' hissesi es-Seyyid Ahmed ibni es-Seyyid Osman naibi es-Seyyid Hasan Tahir arzetmeğin mucibince tevcih olunmak deyu fi 17 Ramazan sene 1247 tarihiyle müverraha ve musahhah fermân-ı âli sâdır olmağla sâdır olan fermân-ı âli mucibince merkuma tevcih buyruldu.[113]

3.10.2. Değerlendirme

Medrese ile ilgili toplam altı kaydın tamamı mütevelli atamasıyla ilgilidir. İlk kayıt Zilkade 1159 (Kasım 1746), son kayıt Ramazan 1247 (Şubat 1832) tarihlidir. Medrese günümüze ulaşamamıştır. Sevda kelimesi Arapça'da kara, siyah manasına gelmektedir[114]. Sevdaviye isminden yola çıkarak bu medresenin Melike Hatun'un yaptırdığı ve halk arasında "Kara Medrese" olarak isimlendirilen medrese ile aynı olduğunu iddia eden çalışmalar bulunmaktadır.

[111] *Hurufat Defterleri 530*, HD. Nr. 530, 189.

[112] *Hurufat Defterleri 535*, HD. Nr. 535, 95.

[113] *Hurufat Defterleri 536*, HD. Nr. 536, 77.

[114] Bekir Toplaoğlu - Hayreddin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kamus* (İstanbul: Elif Ofset Tesisleri, 1983), "sevda", 197.

Ancak hurufat defterlerindeki Sevdaviye Medresesi ile Melike Hatun Medresesinin atama kayıtlarını karşılaştırdığımızda bu iki medresenin birbirinden farklı medreseler olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Hurufat defterlerindeki aynı tarihli atama kayıtlarına baktığımızda medreseye atanan görevlilerin isimlerinin birbirinden farklı olduğunu görmekteyiz. Bu farklılık bize Sevdaviye ile Melike Hatun Medreselerinin farklı eğitim kurumları olduğunu düşündürmektedir. Avram Galanti Evkaf Müdürlüğü arşivinden aldığı medreseler cetvelinde Melike Hatun ve Sevdaviye medreselerini ayrı ayrı zikretmiştir.[115]

3.11. Seyf Medresesi (Hacı Seyfullah Efendi Medresesi)

3.11.1. Hurufat Defterlerindeki Kayıtlar

Ankara'da Seyf Medresesinin mütevellisi Ahmed fevt Seyyid Mustafa'ya bir akçe ile inayet.[116] (Safer 1111)

Ankara kazasında Seyfiye Medresesinde Şeyh Efendi bina eylediği mescidde nim akçe ile imam nasb olunan İsmail fevt Hüseyin'e ba-berat müteveffa tevcih inayet.[117] (Şehri Muharrem 1144)

Ankara'da Sultan Alaeddin bina eylediği Seyf Medresesinin sabıkan müderrisi olan el-Hac Ebu'l-Kasım Efendi nam sahibü'l-hayrın medrese-i merkume derununda müceddeden bina eylediği mescidin müezzini olmayub evkat-ı hamsede mescid-i merkuma bir müezzin lazım olmağla el-Hac Mehmed bin Ahmed'e hasbi naibi Abdurrahman arzıyla müceddeden buyruldu.[118] (Şehri Zilhicce 1153)

Ankara'da Hacı Seyfullah Efendi medresesinin hasbi müderrisi Saçlızade Mehmed Efendi fevt olmağla İbrahim Efendi ibn Receb'e tevcih ricasında naibi Mehmed Efendi arz

[115] Galanti, *Ankara Tarihi I-II*, 220.

[116] *Hurufat Defterleri 1140*, HD. Nr. 1140, 61.

[117] *Hurufat Defterleri 1068*, HD. Nr. 1068, 133.

[118] *Hurufat Defterleri 1068*, HD. Nr. 1068, 150.

Anadolu kazaskerî tarafından kaydı bulunmadığı derkenar olunmağla arzı mucibince buyruldu.[119] (Şehri Şaban Sene 1164)

Ankara'da vaki Seyf Medresesi Vakfının mütevellisi olmayub hasbi Feyzullah ve Seyyid Salih ve Hafız Mehmed'e berat iştiraken müceddeden inayet buyruldu.[120] (Şehri Cemaziye'l-ula Sene 1166)

Ankara'da Seyf Medresesi Vakfının hasbi mütevellisi olan Seyyid Salih ve Feyzullah ve Mehmed fevt mahlûllerinden Seyyid Salih'in oğlu ile mezun bi'l-ifta Seyyid Mustafa bin Mehmed ve Seyyid Ahmed bin Seyyid Salih'e vaki ise deyu inayet.[121] (Şehri Cemaziye'l-evvel 1207)

Ankara'da Seyfiye Medresesi Vakfının ber-vechi hasbi nısıf hisse-i tevliyetlerine mutasarrıf olan es-Seyyid Ahmed fevt mahlûlünden nısfı aherine mutasarrıf Mehmed bin Ali'ye naibi es-Seyyid Ebubekir arzıyla tevcih buyruldu.[122] (Şehri Zilkade 1223)

3.11.2. Değerlendirme

Medrese ile ilgili ilki Safer 1111 (Temmuz 1699), sonuncusu Zilkade 1223 (Aralık 1808) tarihli olmak üzere toplam yedi kayıt bulunmaktadır. Kayıtlardan dördü medresenin vakfına yapılan mütevelli atamasını içerir. Şaban 1164 tarihli kayıt müderris atamasıyla ilgilidir ancak bu atama kaydında diğerlerinden farklı olarak medresenin ismi Hacı Seyfullah Medresesi olarak kayıt altına alınmıştır. Geri kalan kayıtlarsa medresenin önceki müderrislerinden el-Hac Ebu'l-Kasım Efendi tarafından yeniden inşa ettirilen mescidinde görevli imam ve müezzin atamasını içerir. Zilhicce 1153 tarihli kayıtta medreseyi Sultan Alaeddin'in bina eylediği yazmaktadır. Bu bilgiyi doğru kabul edersek Seyf Medresesi Ankara'daki en eski medreselerden biri olmaktadır. Evliya Çelebi, zamanında hapishane yakınlarında bulunan medreseyi, Ankara'nın meşhur medreselerinden biri olarak zikretmiştir.[123] Söz konusu medrese günümüze

[119] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 129.

[120] *Hurufat Defterleri 1061*, HD. Nr. 1061, 131.

[121] *Hurufat Defterleri 530*, HD. Nr. 530, 187.

[122] *Hurufat Defterleri 533*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 533, 60.

[123] Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, 53.

ulaşamamıştır.

Sonuç

Bu çalışma, Ankara'ya ait hurufat defterlerinde yer alan kayıtlar üzerinden Osmanlı döneminde şehirde faaliyet göstermiş medreseleri tespit etmeyi, bu medreselerin vakıf yapıları, görevlileri ve işleyiş biçimleriyle birlikte değerlendirmeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, Ankara'nın Osmanlı ilmi ve sosyal coğrafyası içinde yalnızca taşra niteliği taşıyan bir merkez olmadığını aksine köklü eğitim kurumlarına, belirgin bir ilmi geleneğe ve süreklilik arz eden bir vakıf yapısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Hurufat defterlerindeki kayıtlara yansıyan medreselerin farklı dönemlerde kurulmuş olmaları ve uzun yıllar boyunca işlevlerini sürdürmeleri, şehirde eğitimin kurumsal bir yapı içerisinde devam ettiğini göstermektedir.

Hurufat defterleri, Ankara'daki medreselerin büyük bir kısmının günümüze ulaşmamış olmasına rağmen, bu yapıların tarihsel varlığını, adlarını, mahalle içindeki konumlarını ve işlevlerini takip edebilme imkânı sunmaktadır. Müderris, mütevelli, nâzır ve diğer görevlilere ilişkin atama kayıtları, medreselerin yalnızca eğitim verilen mekânlar değil; vakıf sistemiyle doğrudan ilişkili, idari ve hukuki bir bütünün parçası olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, hurufat defterlerinin mimari verilerin yokluğunda dahi şehir tarihi ve Osmanlı eğitim kurumları açısından ne derece işlevsel bir kaynak olduğunu göstermektedir.

İncelenen kayıtlar, Ankara medreselerinin vakıf şartlarına sıkı biçimde bağlı olarak işlediğini ve vâkıf iradesinin kurumsal yapı üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Tevliyetin evlada meşrut kılındığı örnekler, vakıf müessesesinin ailevi süreklilikle birlikte şekillendiğini; buna karşılık zaman zaman ortaya çıkan ihtilaflar, vakıf yönetiminin hukuki ve idarî müdahalelere ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Kadı, naib ve şeyhülislam makam-

larının sürece dâhil olması ise Osmanlı hukuk ve idare mekanizmasının eğitim kurumları üzerindeki denetleyici rolünü açık biçimde yansıtmaktadır.

Çalışmada ele alınan medreseler arasında Selçuklu dönemine tarihlenen Kızıl Bey Medresesi, Beyza Medresesi ve kayıtlarda Sultan Alaeddin tarafından inşa edildiği belirtilen Seyf Medresesi gibi kurumların varlığı, Ankara'daki ilmî geleneğin Osmanlı'dan önceye uzanan bir sürekliliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu süreklilik, Osmanlı döneminde kurulan yeni medreselerle desteklenmiş; şehirde eğitim faaliyetleri kesintisiz biçimde devam etmiştir. Melike Hatun Medresesi örneğinde olduğu gibi kadın banilerin eğitim kurumlarının tesisinde ve vakıf yapılarının sürdürülmesinde üstlendikleri rol, Osmanlı şehir tarihinde kadınların kamusal ve ilmî hayata katkısına dair önemli veriler sunmaktadır. Sarmiye Medresesi'ne ait kayıtlarda medrese vakfının mütevellisi beyefendinîn vefatı üzerine eşinin bu göreve atandığı yazılıdır. Bu da bize kadınların Ankara'nın ilmî hayatına sadece bani rolüyle değil vakıf yönetimi vesilesiyle de dâhil olduğunu göstermektedir.

Melike Hatun Medresesi daha önce bu konuda yapılan çalışmalarda Kara Medrese, Sevdaviye Medresesi ile Melike Hatun Medresesi ile aynı medreseler olarak zikredilmiştir. Ancak hurufat defterlerindeki kayıtlara baktığımızda Melike Hatun ve Sevdaviye Medreselerinin ayrı medreseler olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan Sarı Hatip Medresesi ve Mimarzade Mehmed Şakir Efendi Medresesi'nde müderrislere tahsis edilen görece yüksek ücretler ve atamaların merkezi onaya tabi tutulması, Ankara'daki bazı medreselerin ilmi ve idari hiyerarşi içerisinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, şehirdeki medreselerin homojen bir yapı sergilemediğini; statü, gelir ve ilmi prestij bakımından farklılaşan çok katmanlı bir eğitim ağı bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Hurufat defterleri aracılığıyla varlığı tespit edilen Abdulkerimzade Seyyid Hacı Mehmed Emin Efendi Medresesi, Beyza Medresesi, Hangâh Medresesi, Kızıl (Ali) Bey Medresesi,

Melike Hatun Medresesi, Mimarzade Es-Seyyid Mehmed Şakir Efendi (Cebe) Medresesi, Saraç Sinan Medresesi, Sarı Hatip Medresesi, Sarmiye Medresesi, Sevdaviye Medresesi, Seyf Medresesi (Hacı Seyfullah Efendi Medresesi) Ankara'daki eğitim kurumlarının tarihsel çeşitliliğini ve sürekliliğini somut biçimde ortaya koymaktadır. Bu medreselerin farklı mahallelerde konumlanmış olması, eğitimin belirli bir merkezle sınırlı kalmadığını aksine Ankara'nın kentsel dokusu içerisinde yaygın ve bütünleşik bir yapı sergilediğini göstermektedir. Bu durum, Osmanlı şehirlerinde medreselerin yalnızca ilmi üretim mekânları değil, aynı zamanda sosyal, idari ve mekânsal organizasyonun ayrılmaz unsurları olduğunu ortaya koymaktadır.

Hurufat defterlerindeki kayıtlardan yola çıkarak tespit edilen medreselerde görevlilerin ücretleri vakıflar aracılığıyla karşılanmıştır. Abdulkerimzade Seyyid Hacı Mehmed Emin Efendi Medresesi ve Mimarzade Es-Seyyid Mehmed Şakir Efendi (Cebe) Medresesi'ndeki görevlilerin ücretlerini hangi vakıftan alacağı açıkça belirtilmemiştir. Ancak teamül ücretlerin vâkıf tarafından karşılanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Beyza Medresesi, Hangâh Medresesi, Saraç Sinan Medresesi, Sarı Hatip Medresesi, Sarmiye Medresesi, Sevdaviye Medresesi, Seyf Medresesi (Hacı Seyfullah Efendi Medresesi) ise kendi vakıfları aracılığıyla görevlilerin ücretlerini karşılamıştır. Bununla beraber Kızıl Bey Medresesi ve Melike Hatun Medresesi'nde görevlilerin ücretleri banilerin kurduğu, birçok akarâtı ve farklı kurumlardaki görevlilere de desteği olan büyük vakıflar tarafından karşılanmıştır. Ataması yapılan ve hurufat defterlerinde kayıt altına alınan görevlilerin çeşitliliğine baktığımızda ise ağırlığın medreselerin vakıflarına yapılan mütevelli atamasında olduğunu görüyoruz. Anakara medreseleriyle ilgili kayıtların tamamını göz önünde bulundurduğumuzda yapılan yetmiş yedi tevcihatın altmış beşi mütevelli ataması ile ilgilidir. Geri kalan kayıtların beşi şeyhü'l-kurra, dördü müderris, ikisi muid ve biri de nazır atamasıyla ilgilidir.

Sonuç olarak bu çalışma, hurufat defterlerinin Ankara medreseleri özelinde sunduğu veriler aracılığıyla, Osmanlı şehirlerinde eğitim kurumlarının mekânsal, idari ve sosyal bo-

yutlarının birlikte ele alınabileceğini göstermektedir. Günümüze ulaşmayan medreselerin tarihsel izlerini belgeleyen bu araştırma, Ankara şehir tarihi ve Osmanlı eğitim kurumları literatürüne arşiv temelli özgün katkılar sunmaktadır. Gelecekte, hurufat defterlerinin tahrir defterleri, vakfiyeler ve şer'iyye sicilleri gibi diğer arşiv kaynaklarıyla birlikte değerlendirilmesi, Ankara'daki medrese ağının daha bütüncül biçimde ortaya konulmasına imkân sağlayacaktır. Bu yönüyle çalışma hem yöntemsel yaklaşımı hem de sunduğu veriler itibarıyla Osmanlı şehirlerinde eğitim kurumlarının incelenmesine yönelik yeni araştırmalara sağlam bir zemin hazırlamaktadır.

Kaynaklar | References

Alkan, Mustafa. "Türk Vakıf Tarihi Araştırmaları Açısından Hurufat Defterleri: Adana Örneği". *XV. Türk Tarih Kongresi (Ankara 11-15 Eylül 2006), Kongreye Sunulan Bildiriler, IV: Cilt I. Kısım, Osmanlı Tarihi A*. IV-I. Kısım/825-842. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.

Baykara, Tuncer. "Batı Anadolu'da Bir Peçenek Beği: Kızıl Beğ". *Belleten* 62/235 (01 Aralık 1998), 735-746. https://doi.org/10.37879/belleten.1998.735

Beyazıt, Yasemin. "Hurufat Defterlerinin Şehir Tarihi Araştırmalarındaki Yeri". *History Studies* 5/1 (Ocak 2013), 39-69.

Buluç, Sevim. "İlkçağda Ankara". *Ankara Ankara*. ed. Enis Batur. 21-33. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.

Çal, Halit. "1192 Numaralı 1697-1716 Tarihli Hurufat Defterine Göre Bulgaristan'daki Türk Mimarisi". 221-286. Ankara, 2001.

Çal, Halit. "Hurufat Defterlerine Göre 19. Yüzyılda Küre Kazası". *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları*. 125-166. Kayseri, 2001.

Çınar, Hüseyin. "Ankara'da Hayırsever Bir Sultan: Melike Hatun". 37-72. Ankara, 2018.

Demirel, Kadir. *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Kızıl Bey Hayatı, Hayrâtı Ve Vakıfları*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), 2021.

Dernschwam, Hans. *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*. çev. Yaşar Önen. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları/885, 1992.

Erdem, Sargon. "Ankara". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/201-203. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991.

Erdoğan, Abdülkerim vd. *Osmanlı'da Ankara*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2007.

Ergenç, Özer. "XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler". *Osmanlı Araştırmaları* 01/01 (01 Haziran 1980), 85-108.

Galanti, Avram. *Ankara Tarihi I-II*. Ankara: Çağlar Yayınları, 2005.

Gülalp, Sevgi. "Frigler Zamanında Ankara". *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara*. ed. Funda Şenol Cantek. 17-32. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2012.

İbn Bibi. *el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-umûri'l-Alâiyye (Selçukname)*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları/1833, 1996.

Kaya, Mustafa. "Yerel Yönetici Olarak 18. Yüzyılda Ankara'lı Ayanlar". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3/05 (01 Mart 2013), 141-162.

Kılcı, Ali. "Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1". *Hacı Bayram-ı Velî Döneminden Ankara'da Ak Medrese ve Kara Medrese*. 115-144. Ankara, 2016.

Konyalı, İbrahim Hakkı. *Ankara Camileri*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1978.

Özaydın, Abdülkerim. "Ankara". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/203-204. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991.

Özdemir, Rifat. "Ankara". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/204-209. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991.

Özdemir, Rifat. *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 694, 1986.

Şahin, Kamil. "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları". *Vakıflar Dergisi* XXII (1991), 77-82.

Şahin, Kamil. "Ankaralı Şeyh İzzeddin Vakıfları ve Ak Medrese (Ogüst Mabedi)". *Vakıflar Dergisi* XXIX (2005), 43-54.

Şan, Beyhan. "Ankara'da Beş Asırlık Medrese: Sarı Hatib Medresesi". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 68 (29 Aralık 2025), 1-11. https://doi.org/10.17498/kdeniz.1767033

Taşcı, Gülen. *H. 1281/M. 1864-1865 Tarihli Muhasebe Defterine Göre Ankara Sancağı'ndaki Vakıflar*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Toplaoğlu, Bekir - Karaman, Hayreddin. *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*. İstanbul: Elif Ofset Tesisleri, 10. Basım, 1983.

"https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/vakif-deyimleri-ve-terimleri-sozlugu#dic3". Erişim 01 Aralık 2025. https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/vakif-deyimleri-ve-terimleri-sozlugu#dic3

Hurufat Defterleri 530. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 530.

Hurufat Defterleri 531. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 531.

Hurufat Defterleri 533. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 533.

Hurufat Defterleri 534. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 534.

Hurufat Defterleri 535. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 535.

Hurufat Defterleri 536. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 536.

Hurufat Defterleri 1057. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1057.

Hurufat Defterleri 1060. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1060.

Hurufat Defterleri 1061. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1061.

Hurufat Defterleri 1063. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1063.

Hurufat Defterleri 1065. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1065.

Hurufat Defterleri 1067. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1067.

Hurufat Defterleri 1068. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1068.

Hurufat Defterleri 1071. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1071.

Hurufat Defterleri 1072. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1072.

Hurufat Defterleri 1138. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1138.

Hurufat Defterleri 1140. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1140.

Hurufat Defterleri 1143. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1143.

Hurufat Defterleri 1144. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, HD. Nr. 1144.

EK-1 Hurufat Defterlerinden örnek bir sayfa

